

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 7 • Haziran 2023 • 163-174
Issue: 7 • June 2023 • 163-174

Aile Terapisi: Manevi Yönelimli Bir Perspektif

- Ekşi, H. Ed. (2020). *Aile terapisi: Manevi yönelimli bir perspektif*
Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (324 s.)
- Eksi, H. Ed. (2020). *Family therapy: A spiritually oriented perspective.*
Ankara: Nobel Academic Publishing (324 p.)
ISBN: 978-625-406-392-3

Rümeysa Sancak

Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: rmys.snck@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9988-8692
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskisehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-posta: rmys.snck@gmail.com
Orcid: 0000-0001-99888692
Eskisehir/ Turkey

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1263155>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received   10 Mart 2023 • 10 March 2023
Kabul Tarihi • Accepted   25 Mart 2023 • 25 March 2023

Ö z e t

Tanıtımı yapılan “Aile Terapisi: Manevi Yönelimli Bir Perspektif” isimli bu eser Halil Ekşi editörlüğünde hazırlanmış bir kitaptır. Bu kitabın manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sağlayan bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Manevi yönelimli perspektifin aile terapilerine olan faydalarının sunulduğu bu eser farklı yazarlar tarafından oluşturulan, içeriğinde özet ve sonuç kısımlarını barındıran on dört bölümden oluşmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Aile Terapi • Maneviyat • Aile terapisi

A b s t r a c t

The book titled "Family Therapy: A Spiritually Oriented Perspective," introduced here, is a book prepared under the editorship of Halil Ekşi. It can be said that this book is a study that contributes to the field of spiritual counseling and guidance. This work, consisting of fourteen chapters created by different authors, presents the benefits of the spiritually oriented perspective for family therapies, including summary and conclusion sections.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Family Therapy • Spirituality • Family therapy

Kitabın editörü ve aynı zamanda yazarlarından biri olan Halil Ekşi, 1970 yılında Rize’de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğretimini Üsküdar’da tamamlayan Ekşi, 1992 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümünden mezun olmuştur. 1992-1996 yıllarında farklı orta öğretim kurumlarında öğretmenlik ve psikolojik danışmanlık yapmıştır. 1996 yılında ise Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne araştırma görevlisi olarak girmiş; 1998 yılında yüksek lisansını, 2001 yılında doktorasını tamamlamıştır. 2005 yılında Eğitim Psikolojisi alanında doçent unvanı kazanan Ekşi, 2011 yılından itibaren profesör unvanı elde etmiştir. Halen daha Marmara Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak akademik hayatını sürdürmektedir. Özel çalışma alanları, psikolojik perspektiften ahlak/moral gelişimi, araştırma yöntemleri ve eğitimi ile manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışmanlıktır.

Manevi yönelimli bir perspektiften aile terapisinin incelendiği bu eser, önsözün ardından çeşitli aile terapilerinin manevi yönelimle ele alınmasından bahseden 14 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm sonunda sırasıyla sonuç, özet ve kaynakça kısmı barındırmaktadır. 14. Bölümün akabinde kitaptaki 9 yazarın kısa biyografisi kitabın son kısmına (ss. 321-324) eklenmiştir. Bölümlerde; alanda eksik olan manevi yönelimli terapinin öneminin, her bir bölümün var olan boşluğu doldurmasının ve alana katkı sağlamasının hedeflendiğinin altı çizilmektedir.

Birinci bölüm “Manevi Eğilimli Çift, Evlilik ve Aile Terapileri”, ikinci bölüm “Bowen Aile Terapisinin Dini ve Manevi Boyutu”, üçüncü bölüm “Satır Dönüşümsel Sistemik Terapi ve Maneviyat”, dördüncü bölüm “Sistemik Aile Terapilerine Manevi Yaklaşım”, beşinci bölüm “Manevi Yönelimli Bilişsel Davranışçı Aile Terapisi”, altıncı bölüm “Narrative Çift ve Aile Terapisinde Maneviyatın Kullanımı”, yedinci bölüm “Duygu Odaklı Çift Terapisi ve Maneviyat”, sekizinci bölüm “Evlilik Öncesi Danışmanlık Hizmetlerine Manevi Bakış”, dokuzuncu bölüm “Evlilikte Affetme ve Maneviyat/Din”, onuncu bölüm “Dinlerarası Evliliklerde Psikolojik Danışmanlık”, on birinci bölüm “İnfertiliteye Maneviyat Penceresinden Bakış”, on ikinci bölüm “Aile Terapileri Perspektifinden Alzheimer, Demans ve Maneviyat”, on üçüncü bölüm “Aile İçi Şiddet Yaşayan Bireylerin Korunmasına Yönelik Manevi Temelli Psikolojik Danışma”, on dördüncü ve son bölüm “İlişkisel Çatışma/ Boşanma ve Maneviyat” başlığı altında oluşturulmuştur.

İlk olarak manevi yönelimden bahseden Önsöz’de, aile terapilerinin gerekliliği ele alınmaktadır. Devamında ise aile terapilerinde manevi

yönelimli bir perspektifin ihtiyaç olduğu savunulmakta ve kitap içerisindeki bölümlerden kısaca bahsedilmektedir.

“Manevi Eğilimli Çift, Evlilik ve Aile Terapileri” (ss. 1-20) isimli birinci bölümün yazarları Şeyda Çetintaş ve Halil Ekşi’dir. Bölümde ilk olarak neden manevi yönelimin gerekli olduğu hususuna değinilmektedir. Ardından konu aile hayatındaki maneviyat; ebeveyn-çocuk ilişkisi, eşler arası ilişki, ergenlikten yaşlılığa geçiş gibi süreçler bağlamında değerlendirilmektedir. İnsanın geçtiği çeşitli dönemlerde maneviyatla olan bağının, ruhsal durumuna olumlu-olumsuz etkileri olduğu ortaya konmaktadır.

Bölümün devamında; çift, evlilik ve aile terapisi sürecinde maneviyatın aile yaşamı üzerindeki dinamik doğası, maneviyatın klinik uygulama sürecine dâhil edilmesi, klinik değerlendirmede manevi boyutun keşfi gibi konular üzerinde durulmakta aynı zamanda vaka örneği de sunulmaktadır. “Terapistlerin Maneviyatın Kendi Kişisel ve Profesyonel Yaklaşımlarındaki Rolüne Yönelik İnançları” adlı alt başlık altında çeşitli araştırmaların bulgularına yer verilmekte, genel anlamda manevi boyutun önemli görüldüğü tespit edilmektedir. Maneviyatın klinik süreçlere katılabilmesinin ise etik çerçeve dâhilinde olması gerektiğinin üstünde durulmakta ardından konunun genel hatlarından bahsedilen sonuç bölümüne geçilmektedir.

İkinci bölüm “Bowen Aile Terapisinin Dini ve Manevi Boyutu” (ss. 23-44) adıyla Özlem Acar Bulut tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde Bowen Aile Terapisi, ana hatları ve kavramlarıyla sunulmaktadır. İlk olarak Bowen aile sistemleri terapisinden bahsedilmekte, onun aile sistemlerinin işleyişini kapsamlı ele alan bir yaklaşım oluşu ortaya konmaktadır. Ardından bu sistemin temel kavramları olan benlik farklılaşması, üçlemeler/üçgenlemeler, çekirdek ailenin duygusal sistemi, çok kuşaklı aktarım süreci, aile yansıtma süreci, duygusal kopma, kardeş konumu ve toplumsal gerilemenin manevi boyutu bağlamında ele alındığı görülmektedir. Bowen Aile Terapisinde terapistin rolü üzerinde durulmakta, ardından konu Müslüman ailelerde Bowen Aile Sistemleri terapisi ele alınarak devam ettirilmektedir. Detaylı bir vaka örneği sunulduktan sonra Bowen aile terapisinin manevi yönetime oldukça açık bir terapi olduğundan söz edilen sonuç kısmı verilmektedir.

“Satir Dönüşümsel Sistemik Terapi ve Maneviyat” (ss. 49-65) adlı üçüncü bölüm Sinan Okur tarafından yazılmıştır. İlk olarak var olan aile terapilerinden kısaca bahsedilmekte, ardından maneviyatın çeşitli tanımları verilmektedir. Devamında en temelde aile bireylerinin yaşadıkları

duyguları fark edemeyip bunları baskıladıkları görüşünü esas alan yaşantısal aile terapisinin; kendilik değeri, benlik mandalası, iletişim, aile kuralları, buzdağı metaforu ve temel üçgen olarak ifade edilen kavramları açıklanmaktadır. Bu terapinin temsilciliğini yapan Satir' in terapi anlayışı ve özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Ardından bu terapinin manevi yönelimli şeklinin sunulduğu görülmektedir.

Satir Dönüşümsel Sistemik terapinin maneviyata bakışından bahsedildikten sonra maneviyat temelli olarak bu terapiden ve uygulamasından söz edilmektedir. Literatürdeki bazı yaklaşımlar verilerek çeşitli adımlar ve aşamalar hakkında kısa açıklamalar yapılmaktadır. Manevi perspektifle bu terapinin gerçekleşmesinde terapötik süreçten bahsedilmekte, ardından manevi temelli satir dönüşümsel sistemik terapidde psikolojik danışmanın rol ve sorumluluklarının neler olduğu ortaya konmaktadır. Konu, danışan-danışman açısından değerlendirilmektedir. Satir aile terapisinde kullanılan birçok teknikten söz edilmektedir. Manevi teknikler; aile haritaları, mizah, aileyi yeniden yapılandırma, buzdağı metaforu, benlik mandalası, meditasyon, hayal gücü, nefes egzersizleri ve rahatlama teknikleri olarak verilmekte ve kısaca açıklanmaktadır. Ardından manevi temelli satir dönüşümsel sistemik terapi kapsamında örnek bir vaka verilmektedir. Sonuç bölümünde ise Satir' in kendi aile terapisi yaklaşımında maneviyata verdiği önem ve literatüre yaptığı katkılar ifade edilerek Türkiye'deki araştırmaların yeterli ölçüde olmadığı vurgulanmaktadır.

“Sistemik Aile Terapilerine Manevi Yaklaşım” (ss. 69-89) başlığıyla dördüncü bölüm Hasan Kütük tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde ilk olarak Sistemik aile terapisinden genel hatlarıyla bahsedilmekte, ardından sistemik aile terapisinin temel kavramları tarafsızlık, bütünlük, geri bildirim, yaşam dönemleri, kurallar, alt sistemler sınırlar ve sibernetik açıklanmaktadır. Devamında sistemik aile terapilerinde seansların yapılandırılması ele alınmaktadır. Ardından maneviyatın tanımları sunulmakta, maneviyat ve din kavramları incelenmektedir.

Akabinde sistemik aile terapisinin manevi yönüne geçilmekte ve onun tarihi seyrinden söz edilmektedir. Sistemik aile terapisine maneviyatın nasıl uyarlanabileceği, danışmanların nelere dikkat etmesi gerektiği ve etik durumlar gibi hususlara dikkat çekilmektedir. Manevi yönelimli sistemik aile terapisinde kullanılan teknikler, dini hikâyelerden yararlanma ve manevi diyalog olarak verilmekte, ikisinde de vaka örnekleri sunulmaktadır. Sonuç kısmında konuyla ilgili genel değerlendirmenin ardından pozitif psikoloji alanında maneviyat kavramıyla ilgili pek çok ça-

alışma yapıldığı ifade edilmekte fakat sistemik aile danışmanlığında maneviyatın kullanımıyla ilgili çalışmaların sınırlı olduğundan söz edilmektedir.

Beşinci bölüm “Manevi Yönelimli Bilişsel Davranışçı Aile Terapisi” (ss. 91-113) Tuğba Turgut ve Füsun Ekşi tarafından yazılmıştır. Bölümde ilk olarak bilişsel davranışçı terapiye genel bir bakış sunulmakta, bilişsel davranışçı terapi yaklaşımları akılcı, duygusal, davranışçı terapi ve bilişsel terapi çerçevesinde incelenmektedir. Ardından bilişsel davranışsal aile terapisi anlatılmakta, bu yaklaşımda nelere dikkat edilmesi gerektiğinden ve hangi tekniklerin kullanıldığından bahsedilmektedir. Devamında manevi yönelimli bilişsel davranışçı aile terapisinden söz edilmekte, birtakım güçlü ve sınırlı yönlerine değinilmektedir. Bilişsel davranışçı terapide din ve maneviyatın değerlendirilme süreci olarak oryantasyon, fonksiyonel değerlendirme, iş birliği, izleme şeklinde dört aşama ifade edilmektedir.

Akabinde bilişsel davranışçı terapiyi din ve maneviyatla çerçevelemeden, bu konuda önem arz eden ve dikkate alınması gereken konulardan söz edilmektedir. Manevi yönelimli bilişsel davranışçı aile terapisinde temel teknik ve uygulamalar ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır. Manevi yönelimli bilişsel davranışçı teknikler; bilişsel yeniden yapılandırma, başa çıkma ifadeleri, manevi ve dini hikâyeler, dini manevi bilişsel teknikler olarak verilmektedir. Dini manevi davranışsal teknikler ise manevi bilişsel yeniden yapılandırma, başa çıkma ifadeleri, manevi ve dini hikâyeler, yoga, rehberli meditasyon, farkındalık, şükran egzersizleri, bağışlama egzersizleri olarak ifade edilmektedir. Ardından bilişsel davranışçı aile terapisinde manevi temelli uygulamalardan bahsedilmektedir. Sonuç kısmında manevi yönelimli bilişsel davranışçı terapinin içeriği yeniden ifade edilmekte, konuyla ilgili genel değerlendirmelerin ardından Türkiye’de henüz manevi yönelimli bilişsel davranışçı terapi çalışmalarının başlangıç niteliğinde olduğu söylenmektedir.

“Narrative Çift ve Aile Terapisinde Maneviyatın Kullanımı” (ss. 119-137) adlı altıncı bölüm Zehranur Akbulut tarafından yazılmıştır. İlk olarak amacı, kişinin öyküsündeki olumsuz yapıların yıkılması ve yeniden yapılandırılması olan Narrative terapiye genel bir bakış ile başlanmaktadır. Narrative çift ve aile terapisi ile ilgili bilgilendirme yapılmakta, ardından bu çift ve aile terapisinin sürecinden, terapistin görevlerinden bahsedilmektedir. Devamında Narrative terapi ve maneviyat ilişkisi üzerinde durulmakta, maneviyat tanımlanmakta ve maneviyatın terapiye katılmasının faydaları sunulmaktadır. Akabinde ise bir vaka örneği verilmektedir.

Narrative çift/aile terapisi teknikleri verilmesinin ardından manevi unsurlar dâhil edilerek tekniklerin nasıl kullanılabileceği açıklanmaktadır. Soru sorma, dışsallaştırma konuşmaları, özgün sonuçların bulunması, anlatılmamış ama hikâyede örtük olarak var olanın bulunması, söyleme ve şahit olma, yeniden dâhil etme konuşmaları gibi tekniklerin manevi unsurlarla nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Çeşitli sorular ve vaka örneği verilerek konu açıklanmaktadır. Konu hakkında genel manada bilgi verilen sonuç bölümünde, yurt içindeki literatür incelendiğinde, Narrative terapinin maneviyata olan bakış açısını ele alan çalışmaların olmadığı ve bunun önemli bir eksik olduğu ifade edilmektedir.

Yedinci bölüm “Duygu Odaklı Çift Terapisi ve Maneviyat” (ss. 142-155) Merve Nurlu tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde öncelikle duygu odaklı terapiden bahsedilmekte, ardından duygu odaklı çift terapisi ile ilgili bilgi verilmektedir. Devamında bu hususla alakalı romantik bağlanma ve yetişkin bağlanmasının diğer türü olarak Tanrı bağlanmasından bahsedilmektedir. Duygu odaklı terapi yaklaşımının manevi değerlerle birleşiminin, terapi sürecindeki yeri ile ilgili açıklamalar verilmektedir. Akabinde manevi öğelerle danışmaya gelen çiftlerle çalışırken müdahale yöntemlerinin nasıl olacağından söz edilmektedir. Çiftlerle çalışırken duygu odaklı terapi yaklaşımının kullanılmasıyla ilgili; oluşturulan üçgenlerle çalışma, duygu odaklı çift terapisi ve inanca duyarlı yaklaşım, duygu odaklı çift terapisi ve çiftler arası dini anlaşmazlıklar vaka örnekleriyle birlikte sunulmaktadır. Manevi yönelimin ne denli yarar sağladığının yanı sıra verilen son vaka örneğiyle olumsuz sonuçlarının olabileceği de ortaya konmaktadır. Sonuç kısmında, bölümün içerdiği konular genel bir çerçeveden açıklanmaktadır.

“Evlilik Öncesi Danışmanlık Hizmetlerine Manevi Bakış” (ss. 159-175) isimli sekizinci bölüm Hasan Kütük tarafından yazılmıştır. İlk olarak evlilik öncesi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinden bahsedilmekte, yaygın olarak ele alınan konulardan ve eğitim programlarından söz edilmektedir. Evlilik öncesi danışmanlığın amaçları sunulduktan sonra manevi yönelimli evlilik öncesi danışmanlık hakkında bilgi vermeye başlanmaktadır. Manevi yönelimli evlilik öncesi danışmanlık yapacak kişinin kendini yetiştirmiş olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bölüm; manevi yönelimli çiftler ile ilişkiler kurma, çiftler arası ilişkinin değerlendirilmesi, içgörü kazanımı ve paylaşılan anlam, evlilik sürecine yönelik düşüncelerin yeniden yapılandırılması şeklinde dört aşamadan oluşan danışmanlık modelinden bahsedilerek devam etmektedir. Ardın-

dan Müslüman toplumlarda evlilik öncesi danışmanlık üzerinde durulmakta, Müslüman çiftlere evlilik öncesi danışmanlık hizmeti verilirken temelde cevap aranan sorulardan bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra bölümde, profesyonel bir danışman yardımının önemine vurgu yapılmakta ve din adamları ile danışmanların iş birliği yapmasının gerekliliğinin altı çizilmektedir. Sonuç bölümünde bu alanda ülkemizde oldukça eksik kaldığından söz edilmektedir.

Dokuzuncu bölüm “Evlilikte Affetme ve Maneviyat/Din” (ss. 179-196) Zehranur Akbulut tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde öncelikle affetme kavramı tanımlanmakta, bu kelime yerine kullanılan ifadeler açıklanmaktadır. Yaratılışsal ve durumsal affetme, hata odaklı affetme ve olayın önemini yitirmesinden kaynaklı affetme, sessiz affetme ve sahte affetme, kimin bağışlandığında göre affetme gibi affetmenin türleri hakkında bilgi verildikten sonra maneviyat/din ve affetme ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Devamında evlilikte affetme ve maneviyat/din konusu ele alınmaktadır. Psikolojik danışmada ailelere yönelik kullanılan affetme modelleri; Hargrave’in affetme modeli, ilişkileri içinde empati alçak gönüllülük ve bağışlamanın ifadelendirilmesi modeli, Reach modeli, bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı bilişsel affetme modeli, affetmenin süreç modeli şeklinde verilerek açıklanmaktadır. Sonuç kısmına geçmeden evvel ailede maneviyat ve affetmenin birlikte ele alınarak nasıl danışmanlık yapılabileceğine dair vaka analizi örneği verilmektedir. Sonuç kısmında ise bölümün genel içeriğiyle alakalı bilgiler verilmekte, yurtiçi literatür incelendiğinde, maneviyat ile evlilikte affetme ilişkisi ele alınan bir çalışmaya rastlanmadığına dikkat çekilmektedir.

“Dinlerarası Evliliklerde Psikolojik Danışmanlık” (ss. 203-220) başlıklı onuncu bölüm Merve Nurlu tarafından yazılmıştır. Bölümde ilk olarak dinlerarası evliliklerden, ülkelerin ve kişilerin bu duruma bakışından bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra farklı dinlerden bireylerle evliliğe bakışın araştırıldığı bazı çalışmaların sonuçlarından kısaca söz edilmektedir. Ardından dinlerarası evlilikte çocuktan, çocuğa hangi dinin öğretileceği hususunda farklı seçimlerden, bu konuda ortaya çıkan sorunlardan ve bunların ne gibi çözümlerle aşılabacağından bahsedilmektedir. Akabinde dinlerarası evliliklerde psikolojik danışma yaklaşımları, sistemik yaklaşım ve seçim teorisi/gerçeklik terapisi olarak sunulmakta vaka örnekleriyle birlikte ortaya konmaktadır. Dinler arası evliliklerde çalışma yaparken kullanılacak teknikler ise genogram, manevi genogramlar, vaka örneğiyle birlikte temel ihtiyaçlar genogramı, heykelleştirme, duygu

haritaları olarak verilmekte ve kısaca açıklanmaktadır. Sonrasında dinlerarası evliliklerde, psikolojik danışmanın yeterlilikleri üzerinde durulmaktadır.

On birinci bölüm “İnfertiliteye Maneviyat Penceresinden Bakış” (ss. 223-243) Özlem Acar Bulut tarafından kaleme alınmıştır. Giriş kısmında infertilite ve farklı ülkelerde infertiliteye bakış hakkında bilgi verilmektedir. İnfertilitenin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedildikten sonra infertilitenin evlilik üzerindeki olumsuz etkilerinden söz edilmektedir. Bölüm, infertilitede maneviyyatın yeri hakkında bilgi verilerek devam etmekte, infertilite ile dini ve manevi başa çıkma hususunun üzerinde durulmaktadır. Ülkelerdeki farklı manevi başa çıkma uygulamaları ortaya konmaktadır. Ardından dini ritüellere yönelme, din adamlarından veya dini cemaat üyelerinden destek isteme, dini yardım, olumlu dini yeniden değerlendirme, dini teslimiyet, manevi desteğe inanç, mucizelere inanç, çocuk sahibi olma inancı, dini bilinç; pozitif dini başa çıkma stratejileri olarak verilmektedir. Manevi memnuniyetsizlik, din adamlarından duyulan memnuniyetsizlik, şeytani yeniden değerlendirme ise negatif dini başa çıkma stratejileri olarak sunulmaktadır. Akabinde farklı dinlerde infertilitenin yerinden söz edilmekte ve çeşitli örneklerle ifade edilmektedir. Sonrasında profesyonel psikolojik yardım konusunda bireylere fayda sağlayacak infertilite danışmanlığı hususunda bilgi verilmektedir.

“Aile Terapileri Perspektifinden Alzheimer, Demans ve Maneviyat” (ss. 245-269) başlıklı on ikinci bölüm Tuğba Turgut ve Füsun Ekşi tarafından yazılmıştır. Öncelikle demans ve Alzheimer hakkında bilgi verilmekte, akabinde demans, Alzheimer ve maneviyyat ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Demans ve Alzheimer hastalık süreçlerinde maneviyyatın önemine dikkat çekilmekte, terapi sürecinde tanının açıklanmasında odaklanılacak manevi nitelikli sorulardan bahsedilmektedir. Aile terapileri sürecinde aile içerisinde yaşanan sağlık sorunlarına ilişkin manevi değerlendirme süreci; anlam ve amaç, güçler, ilişkiler, inançlar, aile üyesinin bireysel maneviyyatı, ailenin manevi bakım tercihi şeklindeki temalar ile açıklanmaktadır. Demans ve Alzheimer hastalarının manevi ihtiyaçları üzerinde durulmakta sonrasında ise aile sürecinde demans ve Alzheimer hastalarına bakım verenler açısından maneviyyat ele alınmaktadır. Ailede demans ve Alzheimer hastalarına bakım veren bireylerin yaşadıkları sınırlardan bahsedilmekte ve bireylerin duygusal, problem odaklı, işlevsel olmayan şeklinde sınıflandırılan başa çıkma stratejileri hakkında bilgi verilmektedir.

Bunların yanında aile terapistlerine manevi inançlara ilişkin müdahalelerin, hizmetlerin tasarlanması ve sunulmasına yardımcı olacak öneriler verildikten sonra demans ve Alzheimer'a müdahalede manevi yönelimli uygulamalardan bahsedilmektedir. Bu uygulamalar; işlemsel ve duygusal dini etkinlik terapisi, dini/manevi uygulamalar, drama terapi ve maneviyat, sanat terapisi ve maneviyat, müzik terapi ve maneviyat, meditasyon uygulamaları, farkındalık uygulamaları, maneviyatı keşfetmek için fotoğraf çıkarma yöntemleri, manevi hatırlama terapisi, tam daire (demanslı bireyler için manevi bir terapi), bütünleştirilmiş bilişsel davranışçı manevi danışmanlık olarak verilmekte ve ayrıntılı açıklanmaktadır. Bölümün genel izahının yapıldığı sonuç kısmında, Alzheimer demans ve maneviyat hakkında dünya literatüründe zengin bir birikim olmasına rağmen Türkiye'de çalışmaların henüz başlangıç niteliğinde olduğu belirtilmektedir.

On üçüncü bölüm "Aile İçi Şiddet Yaşayan Bireylerin Korunmasına Yönelik Manevi Temelli Psikolojik Danışma" (ss. 278-291) Sinan Okur ve Halil Ekşi tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde ilk olarak şiddet kelimesi kavram olarak açıklanmakta; sözlü, fiziksel, psikolojik, cinsel, toplumsal ve ekonomik şiddet olarak pek çok türü olduğundan bahsedilmektedir. Farklı çalışmalar verilerek maneviyat ve şiddetin zıt kutuplar olduğu hakkında bulgular ortaya konmakta, dolayısıyla aile içi şiddetin önlenmesinde maneviyatın rolü üzerinde durulmakta, maneviyatın baş etme mekanizmalarını geliştirdiğinden bahsedilmektedir. Akabinde İslami bakış açısına göre aile içi şiddetten söz edilmekte, İslam dinine göre kadınlara merhamet, şefkat ve nezaket gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Bölüm; değer odaklı, koruyucu önleyici ve eğitim odaklı, sosyal yaklaşımları içeren kadına yönelik şiddete karşı dini ahlaki sosyal model sunulmaktadır. Özellikle kadını hedef alan şiddetin önlenmesi için aile içi şiddetin önlenmesine yönelik öneriler sunulmakta; erkeklerin ağırlıklı olduğu kıraathane, camii, askeri kurum gibi yerlerde gerekli eğitimlerin uzman kişiler tarafından verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

"İlişkisel Çatışma/ Boşanma ve Maneviyat" (ss. 297-317) başlığıyla on dördüncü ve son bölüm Şeyda Çetintaş ile Halil Ekşi tarafından yazılmıştır. Giriş kısmında aile sisteminin kutsal yönünden bahsedilmekte, din ve maneviyatın evlilikte yapıcı bir işlevi olduğundan söz edilmektedir. İlişkisel çatışma süreçlerinde din ve maneviyat üzerinde durulmakta, yapılan bazı çalışma örnekleri verilmekte, dindarlığın evlilik çatışmasının çeşitli aşamalarına etkisi ile ilgili bir model sunulmaktadır. Manevi bir travma olarak ele alınan boşanma, kutsal kayıp ve kutsal

olana saygısızlık değerlendirmeleri üzerinden incelenmektedir. Akabinde boşanma sürecinde çocuk ve maneviyat ile ilgili bilgi verilmekte, incelenen bazı çalışmalardan bahsedilmekte; boşanma sırasında daha işlevsel manevi başa çıkmaya sahip oluşun, boşanmadan kaynaklanan travma sonrası büyüme seviyeleriyle olumlu yönde ilişkili bulunduğu ortaya konmaktadır.

Boşanmada manevi travma varsayımları verildikten sonra boşanma ve manevi mücadelelerden bahsedilmekte, çeşitli vaka örneklerinden kesitler konunun aralarında yer almaktadır. Manevi mücadeleler; kutsal manevi mücadeleler, içsel mücadeleler, kişiler arası mücadeleler olarak verilmekte ve bazı çalışmalardan görüşme örnekleri sunularak açıklanmaktadır. Boşanma sonrası maneviyat ve dinin, başa çıkmada olumlu etkiye sahip olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla boşanma sonrası kullanılan manevi kaynaklar ve başa çıkma yöntemlerinden bahsedilmektedir. Adaptif kutsal/tanrı odaklı manevi başa çıkma yöntemleri, adaptif içsel olumlu manevi başa çıkma yöntemleri, kişiler arası olumlu manevi başa çıkma olarak boşanma sonrası uyumu kolaylaştıracak manevi kaynaklar açıklanmaktadır. Maneviyatın hem travma sonrası büyüme süreci için engel oluşturabilen bir yöne sahip olup hem de manevi bir büyüme gerçekleştirilebilmesi için olumlu etkide bulunması açısından paradoksal bir konumda olduğu ifade edilmektedir. Danışanların manevi inanç sistemlerini anlamaya çalışmasının öneminin vurgulandığı, bölümün genel içeriğinden bahsedilmenin yanı sıra örnek soruların da sunulduğu sonuç kısmının ardından özet ile bölümün sona erdiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak “Aile Terapisi: Manevi Yönelimli Bir Perspektif” adlı eserle ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa;

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Kitap isimlendirmesi kitabın içeriğiyle alakalı net bir bilgi vermekte ve kitabın yalnızca ismine bakarak alınıp okunması durumunda kişinin beklentisini karşılayacağı düşünülmektedir. (ii) Eser 10’den fazla bölüme sahip olmasına rağmen içeriğinde barındırdığı bölümler çok uzun tutulmadığından konu ne çok özet olacak şekilde ne de fazla ayrıntılı şekilde verilmekte; öz, okuyucuya iletilebilmektedir. (iii) Bölümler kendi içerisinde birçok alt başlığa ayrılmasının yanında her bölüm, içinde özet ve sonuç barındırdığı için konu daha anlaşılır hale gelmektedir. (iv) Yoğun bir akademik dil kullanılarak okuyucu sıkılmamaktadır, bu nedenle akademi camiası dışındaki insanlara dahi okuduğunda birçok şey katabilecek bir muhtevaya sahiptir. Bilgi sahibi olmaksızın kitabı okuyan kişilerin bile en azından aile terapisinde maneviyatın önemli bir yere sahip olduğunu kavrayabilmesi mümkün kılınmaktadır. (v)

Alandaki eksikliklerin doldurulabilmesi adına çalışma oldukça önem arz etmekte, aile terapisinde manevi yönelimin önünü açacak bir perspektif sunmaktadır.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserin birkaç yerinde yazım hataları bulunmaktadır. (ii) Bazı kısımlarda anlam düşüklüğü bulunan cümlelere rastlanmaktadır.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Kıtaptaki yazım hataları ve anlam düşüklükleri yeniden denetlenmelidir.